

IVAN CANKAR: ČRTICE.

CIGANSKA SIROTA.

S noval sem dramo. Dramo o silnem človeku, ki je ob okrutnosti tega življenja mislil, da je do kraja spoznal njege ničevost in minljivost, pa mu je bilo razodeto ob zadnji strašni uri, da je bil spoznal življenja vesoljnost in večnost. Kar je bila že od nekdanj snov in misel vsake drame.

Lepi dnevi so bili; ves hrib je bil tako sijajno obzarjen od jesenskega solnca, kakor sama duša moja. Ljudje moje drame, obrazi, ki sem jih bil samovoljno ustvaril, so stali plahi v sencah. Če sem jih poklical, so prišli blizu; ali bližali so se počasi, napol razločni, omahovaje; če sem posegel z roko po njih, so se umeknili, so utonili. V tistih urah sem okusil vso sladkost, ki jo more okusiti človek-sostvarnik. Kar je bilo od vekomaj v meni, se je izlilo v vesoljnost in jo je oplodilo; in iz vesoljnosti je planil žarek nazaj v mene samega. Sence, ki sem jih klical, so se večlovečile ob mojem ognju. Spoznal sem jih koj; polne so bile do roba mojih misli in mojih sanj, moje oči so imele in moj obraz, preživele so bile moje življenje do kraja, še tisto zadnje, za katero ne vem. Ali vse, kar sem videl, je bilo tisočkrat in tisočkrat povečano, razmaknjeno v brezkončnost. Saj to nisem bil jaz, ne jaz, prašek v poletnem žaru! Ni bil en sam obraz — tisočkrat tisoč jih je strmelo vame! Ni bil en dan, ni bilo eno samo tisočletje — večnost je bila! Trepetaje sem občutil globoko v duše dno, v radosti in grozi, da živim na vekomaj, zato ker je večna in vesoljna že sama misel moja. —

Iz sanj me je vzdramil neprijeten, omleden duh, kakor po zasirjenem mleku. V moji izbi so bile same blagodišeče cvetice; njih vonj se je ubrano skladal, prijazno objemal s tobakovim. Stopil sem v kuhinjo; tam ni bilo nikogar, tudi mleka ni bilo na ognjišču. Na mali, s pisanim prtom pogrjnjeni mizi kraj okna je ležalo nekaj rdečih zvezkov; na vsakem je bilo z velikimi črkami napisano: »Ciganska sirota«. Na poglavitni strani je bila podoba, ki je oznanjala prečudne prigode, strahotne krivice ter navsezadnje veličastno odrešenje.

Truden in žalosten sem se vrnil v svojo izbo. Najprej sem začel premišljevat, kdo da bere zgodbo o tej »ciganski siroti«. Preštel in prečtenil sem ljudi, kolikor jih je bilo v hiši. Zadobili so nenadoma vsi kar drugo lice, nego so ga imeli

poprej; gledal sem vse edinole skoz naočnike »ciganske sirote«; vse druge telesne in duševne lastnosti, čednosti in nakáze, so bile zabrisane.

»Gospa Mici se je bila seznanila že z Dostojevskim samim; tudi zaradi bluz in slamnikov ima pravičen okus; kaj bi s cigansko siroto?«

»Gospodična Angela spoštuje Prešerna, vé ga naizust od konca do kraja; kaj bi s cigansko siroto?«

»Gospodična Ana se trudi, da bi govorila in pisala prijetno slovenščino; in sploh —«

»Gospod Nande se briga edinole za politiko, drugače najrajši spi; kako bi ga vzdramile vse ciganske sirote na svetu?«

»Naša Micka, Bog ji daj zdravje, bi se razjokala ob garjevem psu, ob ciganski siroti pa čisto gotovo ne!«

Odkod se je bila privlekla kuča, odkod je bilo zadišalo to zasirjeno mleko? Zadelal sem izbo dodobrega, palil cigareto za cigareto, da bi pregnal nevšečni duh; toda silil je neugnan skoz nevidne špranje v durih, ob oknicah, curljal je curkoma v zlahtni vonj tobaka in tuberoz. Sence mojih sanj so bile na tla pomendrane in s pomijami polite.

Ob mraku, ko je zunaj še milo svetila izza drevja topla večerna zarja, sem sedel pred hišo, da bi klical svoje sence, kakor bežne ptice, ter se pogovarjal z njimi. Klical sem in prosil, ni jih bilo od nikoder. Pač pa sem zaslišal iz daljne daljave čudno pesem, ki me je vsega presunila. Bilo je, kakor da bi sredi Brucknerjeve maše kdo zagodel počestno kvanto. Vstal sem ter se napotil z omahujočimi koraki v tisto smer, odkoder se je glasila prečudna pesem. Glasila pa se je iz kuhinje. Na mizi je gorela svetilka, za mizo so sedele vse tri: gospa Mici, gospodična Ana in gospodična Angela. Kraj mize je ležal na tleh velik kup stročjega fižola; trebile so ga ter metale stroke v jerbas. In vse tri so imele objokane oči. Gospodična Ana je imela pred seboj tisti rdeči zvezek, klonila je glavo globoko, tako da je bil ožarjen ves blaži obraz. Brala je; brala z enakomernim glasom, brez pik, podpičij in vejic, tako kakor bere v šoli priden učenec, ki zna berilo že naizust. V drugem kotu je pobožna Micka pomivala posodo; solza za solzo je kapala v pomije.

Razločil sem iz pesmi le posamezna imena:

»Adolar Sokolski . . . Vera . . . Marko Cingara . . .«

Šel sem iz kuhinje tako utrujen, kakor da bi nosil na hrbtu breme samega kamena na vrh Begunjsice. Zaklenil sem se v svojo izbo, legel v posteljo, skrtil se pod odejo. Že sem bil zadremal, že so me bile narahlo pobožale tople sanje, ko mi je zabrenčala muha tik mimo ušesa, da sem stresel z glavo ter se vzdramil. Muhe ni bilo nikjer, pač pa se je glasila odnekod tista strašna pesem, napol pridušena, komaj razločna.

»Adolar . . . Marko Cingara . . .«

Potegnilo me je iz postelje z nepremagljivo močjó. Neusmiljena pesem me je vodila na vrvici kakor slepca. Šel sem po prstih do duri, odprl jih brez šuma, tipal po temnem hodniku, pritipal se do gospodarjevih duri ter prisluškal.

»Adolar . . . Marko Cingara . . . Marko Cingara . . . Adolar . . .«

Spoznal sem glas gospoda Nandeta samega. On, ki mu je bilo spanje vsega življenja pomen in cilj, je bral v postelji. Bral hitro, sunkoma, s pritajenim glasom; bilo je v tem glasu kakor sramežljivo ihtenje.

Tisto noč nisem spal. Če sem za hip zadremal, se mi je koj prikazal grozni Marko Cingara; bil je velik dedec s črno grivo in črnimi očmi, oblečen v našarjene, pisane cunje; brusil je nož, škripal z belimi zobmi, bližal se postelji; nazadnje se mi je porogljivo nasmehnil, sedel na stol ter se pričel briti . . . Pod oknom je Adolar Sokolski brenkal na gitaro . . .

Zatekel sem se k molitvi. Ali v božjo besedo samo je brez vesti in kesanja posegel Marko Cingara ter jo preglasil. Nato sem sklenil, da napravim konec temu svojemu bednemu življenju.

Ko sem se zjutraj pogledal v ogledalo, sem bil podoben smrti sami, nič več tistemu korajžnemu fantu, ki je bil nekoč in ki ga je brez greha obglavil mogočni Marko Cingara.

Pohujšani so ljudje, nevredni lepote, že zato nevredni, ker je niso željni! Pojdi k živalim; tudi sveti Francišek je storil takisto!

Šel sem k njim. Imeli smo kakadúja, prijazno belopéro živalco z rumenim čopom in junaškim kljunom. Stopil sem k njemu in sem ga vprašal:

»Kako sodiš, o kakadúj, ti belopéri, o umetnosti in lepoti?«

Namršil je rumeni čop, zavil obili vrat ter zajavkal milo in zategnjeno:

»Adolar!«

Poiskal sem svojega psička, tega lepega, črnega, svilnodlakega, ki sem ga bil krstil za Firbca, zato ker je bil modrosti željan.

»Kako misliš ti, o Firbec, o umetnosti, o njenih pravih ciljih ter o njenem pomenu za povzdigo človeštva k nadzemeljskim višavam?«

Zaokrenil se je zaničljivo in brez besede ter se s povešenim repom napotil naravnost v kuhinjo, k ciganski siroti.

Še tá, ki sem ga imel od srca rad!

Pobegnil sem v gaj. Rdeče listje je pošumevalo v jesenskem vetru; ali gorjé, šumelo je eno samo pesem, brez nehanja, brez usmiljenja.

»Adolar . . . Marko Cingara . . . Marko Cingara . . . Adolar . . .«

Moje lepe, ljube sence so umrle, pokopane so bile brez gomile in brez križa. Čemu bi živele in komú? V zasmeh ljudem, živalim in nedolžnemu gaju samemu. Premaгал in pokopal jih je vse povrsti slavni Marko Cingara, njegov zmagoslavni krohot se razlega od obzorja do obzorja . . .

Čutil sem, da se bliža konec, strašnejši od smrti same. Mračila se mi je duša, tonila je v brezdano noč. Ali poprej se bo zgodilo še nekaj drugega:

Prikaže naj se po tej ali oni poti človek s tistimi rdečimi zvezki pod pázduho — ubijem ga s sekiro ter ga dam pokopati na svoje stroške! —

MENICE.

Stanovala sva skupaj v pohlevnem predmestnem kotu, ker nama je šla v tistih časih obema trda. Moj tovariš je bil kljub vsem nadlogam vesel in glasen človek, le malo preveč nestalen in vihrav se mi je zdel. V svojem nehanju je bil blagodušen otrok, ki vedoma nikomur ni storil žalosti. Nekoč, ob hudi zimi, je planil v izbo ves zasopel, rdeč in prešeren, oči zasolzele od smeha in ivja.

»Zdajle, prav zdajle sem pridelal smrten greh, še enega vrh druge vse, ki ležé na duši!«

Grel si je roké ob peči ter govoril po svoji navadi, hlastno, skokoma, brez počitka.

»Po cesti so se drsali otroci, kakor smo se tudi mi v tistih dneh, ki jim Bog blagoslovi spomin. Grem brez skrbi po tej gladki drsavici, kar mi spodrsne, da zapplešem v kolobarju in toliko, da ne treščim ob tla, z nosom naprej. Bušim v smeh . . . pa se nenadoma domislim, da je tako drsanje po sredi očitne ceste zabranjeno . . . zaradi tistih ljudi, ki se ne znajo več ne drsati, ne smejati. Ozrem se . . . izza oĝla se prikaže debel stražnik. Vi, stražnik! — ga pokličem ter pokažem s prstom na veselo jato. Stražnik lomasti s težkimi koraki, oĝromen v svojem zimskem plašču, mrk in pust. Otroci se vrišče razbegnejo; ostane samo prav